

“ILMIY TAFAKKUR VA ZAMONAVIY TADQIQOTLAR: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY KONFERENSIYASI
Qabul qilindi: 5-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 8-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 10-noyabr 2026-yil

HARAKATNI O‘RGATISHGA OID PEDAGOGIK QARASHLAR EVOLYUTSIYASI VA ULARNING BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHILARI KASBIY TAYYORGARLIGIDAGI AHAMIYATI

ЭВОЛЮЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ОБ ОБУЧЕНИИ ДВИЖЕНИЯМ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

THE EVOLUTION OF PEDAGOGICAL PERSPECTIVES ON MOVEMENT LEARNING AND THEIR SIGNIFICANCE FOR PROSPECTIVE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

Asqarov Muhsiddin Alisher o‘g‘li
Turan International University tadqiqotchisi
Orcid: 0009-0006-3281-2742

Annotatsiya: Maqolada harakatni o‘rgatish qarashlari zamonaviy manbalar orqali qiyoslanadi. Retrospektiv tahlil texnik namuna, anglangan harakat va muhit munosabatini ochadi. Yondashuvlar bir-birini butunlay almashtiruvchi tarixiy bosqichlar deb olinmaydi. Pedagogik qarorni tanlash matritsasi ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: harakatni o‘rgatish, pedagogik qarashlar, retrospektiv tahlil, yo‘naltiruvchi asos, cheklovlar, kasbiy tayyorgarlik.

Аннотация: Сопоставляются педагогические представления об обучении движениям. Анализ раскрывает соотношение образца, осмысленного действия и среды. Подходы не трактуются как полностью сменяющие друг друга исторические этапы. Разрабатывается матрица выбора педагогических решений.

Ключевые слова: обучение движениям, педагогические представления, ретроспективный анализ, ориентировочная основа, ограничения, профессиональная подготовка.

Abstract: The article compares perspectives on movement learning through recent scholarship. Retrospective analysis examines technical models, purposeful action and learning environments. The perspectives are not treated as historical stages that completely replace one another. A matrix for selecting pedagogical decisions is developed.

Keywords: movement learning, pedagogical perspectives, retrospective analysis, orientation, constraints, teacher preparation.

Kirish

Harakatni o‘rgatish haqidagi pedagogik qarashlarning evolyutsiyasini faqat metodlar almashinuvi sifatida tasvirlash yetarli emas. Tahlilda o‘quvchi kim sifatida ko‘rilayotgani, harakat mazmuni qanday tushunilayotgani va o‘qituvchi qarori nimaga asoslanayotgani aniqlanishi kerak. Texnik namunani takrorlash, harakat maqsadini anglash, sharoitni o‘zgartirib yechim izlash hamda faoliyatning ijtimoiy ma’nosini muhokama qilish turli savollarga javob beradi. Keyingi yondashuvning paydo bo‘lishi oldingi usul butunlay yo‘qolganini yoki yangisi har qanday sharoitda ustunligini anglatmaydi. Maqola ushbu munosabatni bo‘lajak o‘qituvchining metodik fikrlashini rivojlantirish nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqadi.

O‘zbek tilidagi yengil atletika darsligida qisqa masofaga yugurishni o‘rgatish tanishtirish, ko‘rsatish va amaliy mashq bilan bog‘lanadi [1]. Mahalliy maqolada jismoniy tayyorgarlikni shakllantirishning pedagogik asoslariga e’tibor beriladi [2]. Bunday materiallarni “an’anaviy” deb rad etish ham, barcha zamonaviy yondashuvlarning o‘rnini bosadigan universal tizim sifatida ko‘rsatish ham asosli emas. Metodning nomidan ko‘ra u qaysi o‘rganish muammosiga javob berishi muhim. Darslikdagi vazifalar ketma-ketligini tahlil qilish o‘qituvchiga texnik mazmun bilan uni o‘rgatishning tartibini farqlash imkonini beruvchi o‘quv vazifasiga aylantirilishi mumkin.

Bo‘lajak pedagog uchun nazariy qarashlarni o‘rganishning kasbiy ahamiyati ularni yoddan sanashda emas, vaziyatdagi tanlovni izohlashda namoyon bo‘ladi. O‘quvchi maqsadni tushunmagan holatda topshiriqni murakkablashtirish kerakmi yoki muhim belgilarni ochish zarurmi? Namunani takrorlay olsa-da, sharoit o‘zgarganda qiynalsa, o‘sha mashqni ko‘paytirish yetarlimi? Bu savollar tayyor ko‘rsatmani ijro etish bilan pedagogik

muammoni tahlil qilish o‘rtasidagi farqni ochadi. Maqolada nazariyaning amaliy qiymati aynan ma’lumot yetishmayotgan vaziyatda asosli savol va tekshiriladigan qaror yaratish imkoniyati bilan belgilanadi.

Tadqiqot maqsadi harakatni o‘rgatishga oid ayrim pedagogik yo‘nalishlarni keyingi nashrlar orqali qiyoslash va kasbiy tayyorgarlik uchun qaror mezonlarini ishlab chiqishdir. Obyekt harakat ta’limining pedagogik talqinlari, predmet esa ulardagi o‘quvchi faoliyati, o‘qituvchi vositachiligi va o‘rganish dalili munosabatidir. Mualliflik hissasi texnik namuna, anglangan harakat, motivatsion-diqqat, muhit-cheklov va ijtimoiy-qadriyatli yo‘nalishlarni bir xil savollar orqali qiyoslaydigan matritsadir. Natija tarixiy davrlashtirish yoki nazariyalarni ustunlik bo‘yicha joylashtirish emas, metodik tanlovni asoslash uchun tahliliy vosita sifatida taklif etiladi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot retrospektiv-konseptual va qiyosiy-metodik dizaynda bajarildi. Tanlashda harakat ta’limiga aloqadorlik, pedagogik muammoning aniqligi, muallif va sahifa ma’lumotlarining tekshirilishi hisobga olindi. Tarixiy qarashlar zamonaviy talqinlar orqali yoritildi; klassik asarlarning dastlabki nashrlari bevosita tahlil qilingan deb ko‘rsatilmaydi. Shu sababli “evolyutsiya” uzluksiz arxiv tarixini emas, muammo qo‘yilishidagi konseptual siljishlarni bildiradi. Korpus maqsadli tanlov bo‘lib, barcha ilmiy maktablar, mamlakatlar va metodik an’analarni to‘liq qamrab olmaydi.

Qiyoslashda besh savol qo‘llandi: o‘rganishning asosiy birligi nima, o‘quvchidan qanday faoliyat kutiladi, o‘qituvchi nimani tashkil qiladi, xato qanday talqin etiladi va o‘zlashtirish nimadan bilinadi? Nazariy taklif bilan manbadagi empirik natija farqlandi. Darslikning ketma-ketligi universallik isboti, xorijiy natija esa mahalliy auditoriya uchun tayyor retsept deb olinmadi. Ochiq annotatsiyagina tekshirilgan manbalarda foydalanish aynan shu mazmun bilan chegaralandi. Adabiyotdan tashqarida ishlab chiqilgan mashg‘ulot va baholash yechimlari manba mualliflariga emas, ushbu maqoladagi metodik sintezga tegishli deb belgilandi.

Tarixiy rekonstruksiyada zamonaviy tushunchalarni o‘tmish muallifiga aynan bugungi shaklda nisbat berishdan saqlanildi. Harakat qurilishi nazariyasiga bag‘ishlangan ish

zamonaviy muallifning retrospektiv talqini sifatida o‘qildi [3]. Harakatning yo‘naltiruvchi asosini ajratishga oid tadqiqot anglangan bajarish va nazorat muammosini muhokama qilish uchun olindi [4]. Bu yo‘nalishlar o‘rtasidagi o‘xshashlik bevosita tarixiy ta’sir yoki vorislikni isbotlamaydi. Maqolada “falon usul aynan falon nazariyadan kelib chiqqan” degan tekshirilmagan genealogik da’volar berilmaydi; qiyos pedagogik vazifa darajasida amalga oshiriladi.

Sintezda bir maqsad turli yondashuvlarda qanday topshiriqqa aylanishini ko‘rsatuvchi shartli vaziyatlar ishlatildi. Ular haqiqiy dars kuzatuvi yoki tajriba hisoboti emas. Ichki izchillik tekshiruvida har bir yondashuvning tushuntira oladigan va tushuntirishga da’vo qilmaydigan jihati ajratildi. Natijani baholash uchun taklif qilingan savollar keyingi amaliy sinovga mo‘ljallangan. Metodlar samaradorligini qiyoslovchi foiz, korrelatsiya yoki statistik ahamiyat ko‘rsatkichi hisoblanmadi. Tadqiqotning tekshiriladigan mahsuloti tarixiy haqiqatning yakuniy tasnifi emas, kasbiy mulohaza uchun aniq va cheklangan qiyoslash sxemasidir.

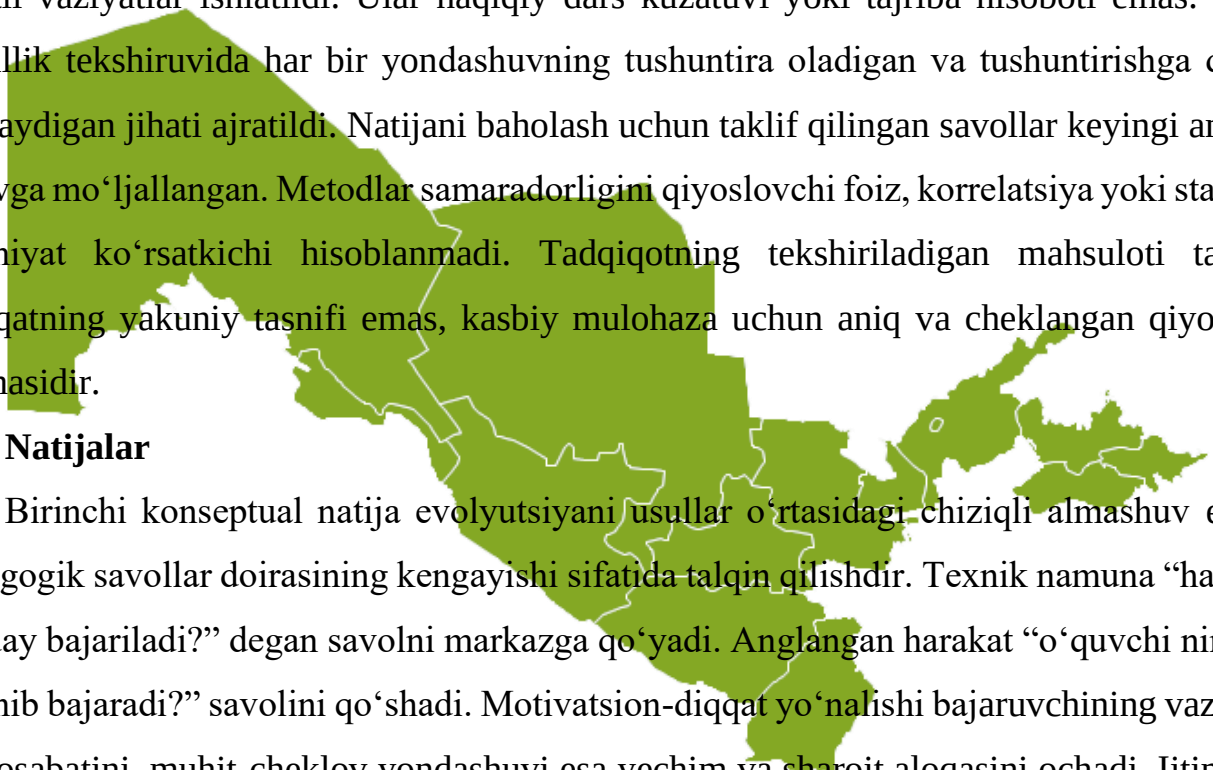

Natijalar

Birinchi konseptual natija evolyutsiyani usullar o‘rtasidagi chiziqli almashuv emas, pedagogik savollar doirasining kengayishi sifatida talqin qilishdir. Texnik namuna “harakat qanday bajariladi?” degan savolni markazga qo‘yadi. Anglangan harakat “o‘quvchi nimaga tayanib bajaradi?” savolini qo‘shadi. Motivatsion-diqqat yo‘nalishi bajaruvchining vazifaga munosabatini, muhit-cheklov yondashuvi esa yechim va sharoit aloqasini ochadi. Ijtimoiy-qadriyatli yo‘nalish kimning tajribasi e’tirof etilayotgani va qanday ishtirok yaratilayotganini muhokama qiladi. Bular haqiqiy tarixiy davrlarning qat’iy chegaralari emas, tanlangan adabiyotlarni tartiblovchi analitik yo‘nalishlardir.

Namuna va bosqichlilikka tayanuvchi qarashda o‘quv mazmuni kuzatish, farqlash hamda mashq qilish uchun tartiblanadi. Darslikdagi harakatni tanishtirish va ketma-ket o‘rgatish materiali shu yo‘nalishning metodik ifodasini tahlil qilishga imkon beradi [1]. Biroq ketma-ketlikni bir xil muddatda hamma uchun bajarilishi shart bo‘lgan o‘zgarmas algoritmga aylantirish tavsiya etilmaydi. Maqoladagi taklifga ko‘ra, talaba har bosqichning

maqsadini va keyingisiga o‘tish dalilini yozadi. “Besh marta bajardi” bilan “zarur belgini farqladi” o‘rtasidagi tafovut aynan shu vazifada muhokama qilinadi.

Anglangan harakat yo‘nalishida diqqat o‘quvchi bajarishni qanday tashkil etishiga qaratiladi. Yo‘naltiruvchi asosga tayanadigan ish harakatning ahamiyatli belgilarini ajratish masalasini ko‘taradi [4]. Bundan kelib chiqadigan mualliflik topshirig‘i o‘quvchiga butun nazariyani bir vaqtda aytib berish emas, vazifa uchun zarur kuzatish nuqtalarini belgilashdir. Talaba ko‘rsatmaning qaysi qismi maqsadni ochishini, qaysi qismi ortiqcha axborot bo‘lishi mumkinligini izohlaydi. Amaliy dalil o‘quvchining terminni takrorlashi emas, navbatdagi urinishda nimani tekshirayotganini tushuntirishi orqali yig‘ilishi taklif etiladi.

Harakat qurilishi haqidagi zamonaviy retrospektiv talqin vazifa, muvofiqlashtirish va harakat yechimining murakkabligini muhokama qilishga material beradi [3]. Uni dars uchun birgina universal qoida sifatida soddalashtirish ehtiyotkorlikni talab qiladi. Bo‘lajak o‘qituvchi bir xil tashqi natijaga turli yo‘llar bilan erishish mumkinligini muammo sifatida ko‘rib chiqadi. Shu bilan birga, barcha farqlarni avtomatik maqbul deb olish ham tavsiya etilmaydi. Talaba qaysi belgi ta’lim maqsadi uchun zarur, qaysi belgi individual uslubga tegishli ekanini asoslashga urinadi; yakuniy hukm sport mazmuni va xavfsizlik shartlariga tayanadi.

Motivatsion-diqqat yo‘nalishi uchun OPTIMAL nazariyasida ijobiy kutish, avtonomiya va tashqi diqqat markazining motor o‘rganish bilan bog‘lanishi muhim tayanchdir [7]. Maqola ushbu nazariyani barcha yosh, sport va sharoitda bir xil ta’sir ko‘rsatadigan retsept sifatida olmaydi. Metodik taklif ko‘rsatmalarni ularning maqsadi bo‘yicha qiyoslashdan iborat: biri tana qismini nazorat qilishga, boshqasi harakat natijasiga yo‘naltirishi mumkin. Talabalar qaysi ko‘rsatma nima uchun tanlanganini va natijani qanday kuzatishini oldindan yozadi. Tajribada sinamasdan turib bir variantning ustunligi e’lon qilinmaydi.

Muhit va cheklovlarga tayanuvchi yo‘nalishda pedagog faqat tayyor yechimni namoyish qilmay, vazifa shartlarini tashkil etadi. Renshaw va Chow sport hamda jismoniy tarbiyada ushbu yondashuvning pedagogik qo‘llanishini muhokama qiladi [8]. Mualliflik talqinida bu “o‘quvchini nazoratsiz qoldirish” emas, maqsadga mos axborot va harakat

imkoniyatlarini yaratishdir. Masofa, makon yoki qoida o‘zgartirilganda talaba qaysi o‘rganish muammosi saqlanishini izohlaydi

Ijtimoiy-qadriyatli yo‘nalish harakat ta’limini shaxsning kengroq tajribasidan ajratmaslikni talab etuvchi savollarni beradi. Kirkning tanqidiy pedagogik muhokamasi ijtimoiy beqarorlik va jismoniy tarbiya munosabatiga e’tibor qaratadi [5]. Jess va Carse esa boshlang‘ich jismoniy tarbiyaning ta’limiy qiymati, uzoq muddatli ishtirok va bolalar hayoti bilan aloqasini muhokama qiladi [6].

1-jadval. Harakatni o‘rgatish yondashuvlarini pedagogik qarorga aylantirish

Tahliliy yo‘nalish	Asosiy savol	Metodik vazifa	Noto‘g‘ri umumlashtirish
Namuna va ketma-ketlik	Nima va qanday ko‘rsatiladi?	Namuna va bosqichni izohlash	Takrorlashni tushunishga tenglash
Anglangan harakat	O‘quvchi nimaga tayanadi?	Muhim belgi va nazorat nuqtasini ajratish	Izohning o‘zi yetarli deyish
Motivatsiya va diqqat	Vazifa maqsadi qanday anglanadi?	Ko‘rsatma va tanlovni qiyoslash	Bitta usulni universal qilish
Muhit va cheklovlar	Shartlar yechimni qanday yo‘naltiradi?	Maqsadni saqlab, shartni o‘zgartirish	Erkinlikni yo‘riqsizlikka tenglash
Ijtimoiy-qadriyatli	Kim uchun qanday tajriba yaratiladi?	Ishtirok va ma’noni tahlil qilish	Sport natijasini yagona maqsad qilish

Matritsani o‘qitishda qo‘llashning birinchi qoidasi nazariya nomidan usulga darhol sakramaslikdir. Avval o‘quvchining vazifasi va qiyinchiligi tavsiflanadi, keyin tegishli nazariy savol qo‘yiladi. Masalan, noaniq maqsad, tushunarsiz ko‘rsatma va muhitdagi ortiqcha murakkablik bir xil muammo emas. Yechim tanlangach, u qanday dalil bilan tekshirilishi yoziladi. Shu tariqa “zamonaviy usul ishlatildi” degan rasmiy bayon “aniq muammo uchun asoslangan vosita tanlandi” degan metodik izohga aylantiriladi.

Shartli seminar vazifasida talabalar sherikka to‘p uzatish epizodining uch xil loyihasini taqqoslaydi. Birinchisida ko‘rsatish va mashq ketma-ketligi, ikkinchisida o‘quvchining kuzatish belgisi va izohi, uchinchisida esa makon hamda vazifa shartlarini o‘zgartirish ustuvor bo‘ladi. Har loyiha uchun o‘rganish maqsadi bir xil saqlanadi. Talabalar usulni shaxsiy didiga ko‘ra tanlamay, qaysi sharoitda u maqsadga muvofiq bo‘lishini yozadi. Jarayon metodlar musobaqasi emas; u vosita, vaziyat va natija o‘rtasidagi aloqani ko‘rinadigan qiluvchi tahlil sifatida loyihalanadi.

Seminarning ikkinchi qismida dastlabki vaziyatga yangi ma’lumot qo‘shiladi. O‘quvchi ko‘rsatmani tushungan, ammo sherik harakati o‘zgarganda qaror qabul qilishda qiynaladi, degan shart berilishi mumkin. Talaba avvalgi yechimning qaysi qismini saqlashi va qaysi qismini o‘zgartirishini asoslaydi. Yaxshi javob yangi termin ishlatishi bilan emas, muammoning qayta talqin qilinishi bilan farqlanadi. Bu topshiriq nazariy bilimning amaliy qarorga aloqasini tekshirishga mo‘ljallangan; o‘quvchilar haqidagi shartlar haqiqiy tashxis yoki kuzatuv natijasi sifatida berilmaydi.

Uchinchi qismda ikki loyiha birlashtirilishi mumkin, ammo birlashtirishning chegarasi yozilishi shart. Ko‘rsatishdan so‘ng mustaqil yechim izlash berilsa, ko‘rsatish qaysi jihatni ochgani va izlash uchun nima ochiq qolgani tushuntiriladi. Aks holda “integratsiya” bir-biriga zid ko‘rsatmalar yig‘indisiga aylanishi mumkin. Maqolada nazariyalar o‘rtasidagi barcha farqni yo‘qotish emas, amaliy vazifada muvofiqlashtiriladigan va muvofiqlashtirilmaydigan tomonlarini ko‘rsatish taklif etiladi. Talaba tanlagan kombinatsiyasini qayta ko‘rib chiqishga tayyor bo‘lishi, uni har qanday holat uchun yagona model deb himoya qilmasligi kerak.

Kasbiy tayyorgarlik natijasi sifatida nazariy savodxonlikning to‘rtta mahsuloti ajratildi: tushunchalar xaritasi, qiyosiy vazifa loyihasi, qaror asosnomasi va tahrirlangan mashg‘ulot fragmenti. Ular alohida hujjatlar sonini oshirish uchun emas, fikrlashning turli bosqichlarini ko‘rsatish uchun kerak. Xarita tushunchalar farqini, loyiha vosita tanlovini, asosnoma sababni, tahrir esa yangi dalilga munosabatni ochadi. Mahsulotlar bir-birini tasdiqlamasa, bu ta’limiy muammo sifatida muhokama qilinadi. Masalan, nazariy xaritasi puxta talaba vaziyatli qarorda qiynalsa, qo‘shimcha kontekstli mashq rejalashtiriladi.

Baholash uchun atamalardan to‘g‘ri foydalanish, shartlarni farqlash, tanlovni dalillash va muqobilga ochiqlik mezonlari taklif etildi. Mezondagi “dalillash” ko‘p adabiyot sanash degani emas. Talaba manbadagi fikrni o‘z vaziyatiga qaysi cheklov bilan tatbiq qilayotganini ko‘rsatishi kerak. “Muqobilga ochiqlik” esa har bir yangi fikrga darhol qo‘shilish emas, o‘z qarorini o‘zgartirishi mumkin bo‘lgan dalilni tan olishdir. Ushbu mezonlar hali validatsiya qilingan shkala emas; ularning tushunarliligi va baholovchilar tomonidan bir xil qo‘llanishi pilot jarayonda tekshirilishi zarur.

Muhokama

Evolyutsion yondashuvning asosiy metodologik xavfi tarixni “oddiydan mukammalga” yo‘nalgan hikoyaga aylantirishdir. Bunday hikoyada eski usul faqat mexanik, yangi usul esa avtomatik ravishda insonparvar yoki samarali deb ko‘rsatilishi mumkin. Taklif etilgan qiyos bunga qarshi har bir usulning vazifasi va cheklovini alohida ko‘rsatadi. Ko‘rsatish ayrim maqsadlar uchun zarur bo‘lishi mumkin, biroq mustaqil tanlovni to‘liq o‘lchamaydi. Erkin yechim izlash esa mazmuniy va tashkiliy tayanchsiz qoldirilsa, nazariy nomining o‘zi bilan sifatli ta’limga aylanmaydi.

Ikkinchi xavf motor o‘rganish nazariyasidan o‘qituvchini tayyorlash metodikasiga bevosita o‘tishdir. O‘quvchining harakatni qanday o‘zlashtirishi bilan pedagogning uni o‘rgatishni qanday o‘rganishi bir xil savol emas. Motor nazariya maqsadli vazifani tushuntirishi mumkin, lekin mentor bilan ishlash, darsni tahlil qilish yoki o‘qituvchilik mas’uliyatini to‘liq izohlamaydi. Shu sababli har bir nazariy fikrni pedagogik tayyorgarlik topshirig‘iga aylantiradigan oraliq bosqich kerak. Maqoladagi matritsa aynan shu bosqich uchun taklif etilgan; u motor nazariyaning empirik maqomini o‘zgartirmaydi.

Uchinchi xavf xorijiy tushunchalarni tarjimada bir xil atama bilan berishdir. “Learning”, “performance” va “teaching” mazmunlari navbatma-navbat “o‘rganish” yoki “o‘rgatish” deb ishlatilganda tahlil obyekti chalkashishi mumkin. Ushbu maqolada bajarish natijasi, o‘rganish jarayoni va pedagogik tashkil etish farqlanadi. Talaba bir mashqda yaxshi bajargani barqaror o‘rganganini isbotlamaydi; pedagog yaxshi tushuntirgani ham o‘quvchi o‘zlashtirganini avtomatik ko‘rsatmaydi. Atamalarni aniqlashtirish stilistik talab emas, qaysi dalil qaysi xulosaga tegishli ekanini saqlashning metodik shartidir.

Texnik sifat bilan shaxsiy ma’no o‘rtasidagi munosabat ham muhokamaga ochiq qoladi. Jismoniy tarbiyaning ta’limiy qiymati va hayot bilan bog‘lanishini ko‘taruvchi bob [6] dars maqsadini faqat sport natijasiga qisqartirmaslikka yordam beradi. Biroq faoliyat qiziqarli bo‘lgani texnik mazmun o‘zlashtirilganini bildirmaydi. Maqoladagi yechim ikki turdagi dalilni alohida yig‘ishdir: o‘quv vazifasining bajarilishi va ishtirokning talaba uchun ma’nosi. Ular qiyoslanishi mumkin, ammo birining kuchli natijasi ikkinchisidagi yetishmovchilikni yashirmasligi kerak.

O‘qituvchining boshqaruvi va o‘quvchi avtonomiyasini mutlaq qarama-qarshi qo‘yish ham soddalashtirishdir. OPTIMAL nazariyasida avtonomiya masalasi alohida o‘rin tutadi [7], cheklovlarga tayanuvchi yondashuv esa muhitni maqsadli tashkil etishga e’tibor beradi [8]. Mualliflik taklifida tanlovning pedagogik chegarasi ochiq bo‘ladi: o‘quvchi ayrim vosita yoki variantni tanlashi mumkin, biroq xavfsizlik sharti va o‘quv maqsadi yo‘qolmaydi. Talabalardan “tanlov berdim” deyish emas, qaysi tanlov o‘rganishga xizmat qilganini izohlash talab qilinadi. Bu xulosa normativ-metodik taklifdir, o‘tkazilgan tajriba natijasi emas.

Tarixiy material bilan ishlashda manbaning janri ham ahamiyatli. Darslik amaliyotni tartiblaydi, nazariy maqola tushuntirish taklif qiladi, empirik ish muayyan sharoitdagi dalilni beradi, tanqidiy tahlil esa maqsad va vakolatni savol ostiga qo‘yadi. Bir janrni boshqasining mezoni bilan o‘qish xulosani buzishi mumkin. Shu sababli seminar topshirig‘ida har bir manba yoniga uning savoli, dalili va chegarasi yozilishi tavsiya etiladi. Bibliografik ro‘yxatning yangiligi manba dalilining kuchini o‘z-o‘zidan belgilamaydi; nashr sanasi bilan metodologik sifat alohida ko‘riladi.

Dasturga integratsiya qilishda tarixiy-nazariy blok amaliy mashg‘ulotdan ajratilgan ma’ruza bilan tugamasligi kerak, degan metodik taklif ilgari suriladi. Bir mavzuda nazariy qiyos, ikkinchisida kuzatuv va uchinchisida qayta loyihalash bog‘lanishi mumkin. Sport ixtisosligi o‘qituvchisi harakat mazmunining to‘g‘riligini, metodika o‘qituvchisi esa topshiriq va maqsad mosligini muhokama qiladi. Talaba ushbu ikki nuqtayi nazarni bitta asosnomada birlashtiradi. Bu tartib qo‘shimcha katta hujjat emas, mavjud vazifaning qisqa tahliliy ilovasi shaklida ham tashkil etilishi mumkin.

Amaliy sinov uchun dastlab nazariy qarashlar bo‘yicha ma’lumot testi va vaziyatli qaror topshirig‘ini alohida qo‘llash tavsiya etiladi. Natijalar mos kelmasa, farq xato deb chiqarib tashlanmaydi; nazariy bilimning amaliy qo‘llanishi qanday sharoit talab qilishi o‘rganiladi. Keyin notanish vaziyatdagi asoslash, mentor qayta aloqasi va kechiktirilgan tahrir qiyoslanadi. Guruhlar bilan ishlaganda dastlabki tajriba, sport turi va o‘quv muhitidagi farqlar hisobga olinishi lozim. Tadqiqot dizayni ishlab chiqilmaguncha tanlanma hajmi yoki samaradorlik koeffitsiyentini oldindan belgilashga asos yo‘q.

Modelning chegarasi zamonaviy manbalarga tayangan retrospektiv talqin ekanidir. Maqola tarixiy qarashlarning dastlabki yaratilish sanalari, mualliflararo ta’sir yo‘llari va barcha ilmiy bahslarni qayta tiklamaydi. Shuningdek, konseptual qiyos nazariyalarning eksperimental kuchini bir xil qilib qo‘ymaydi. Uning amaliy qiymati bo‘lajak pedagogga metodni nomi uchun emas, o‘quv muammosi va dalil uchun tanlash imkonini beradigan savollar tizimini taklif qilishidadir. Keyingi izlanish ushbu savollar talabalarning rejalashtirish va asoslashiga qanday ta’sir qilishini alohida tekshirishi kerak.

Qiyosiy mashg‘ulotning qo‘shimcha mahsuloti sifatida qarshi dalil yozuvi taklif qilinadi. Talaba o‘zi tanlagan yondashuvni maqtash bilan cheklanmay, uning ayni vaziyatdagi zaif tomonini ko‘rsatadi. Masalan, texnik namuna tushunarli bo‘lsa-da, o‘quvchining mustaqil tanlovi kam namoyon bo‘lishi mumkin; ochiq vazifada esa muhim mazmun belgisi e’tibordan chetda qolishi ehtimoli bor. Qarshi dalil usulni rad etish uchun emas, uni to‘ldiradigan pedagogik shartni aniqlash uchun ishlatiladi. Bunday topshiriq nazariy qarashni tayyor e’tiqodga emas, muhokama qilinadigan kasbiy asosga aylantiradi.

Baholovchi bir nechta asosli variant mavjudligini tan olishi zarur. Talabaning javobi o‘qituvchi afzal ko‘radigan metod bilan mos kelmagani uchun past baholanmasligi kerak. Muqobil yechim mazmuniy aniqlik, vaziyatga moslik va dalilning yetarliligi bilan himoya qilinsa, u tahlil uchun maqbul natija hisoblanadi. Shu tariqa nazariy xilma-xillik metodik beqarorlik emas, asoslangan tanlov imkoniyati sifatida o‘rganiladi.

Xulosa

Harakatni o‘rgatishga oid qarashlarning evolyutsiyasi bir metodning boshqasini mutlaq almashtirishi emas, pedagogik muammoning texnik, kognitiv, motivatsion, muhitga oid va

ijtimoiy tomonlarini tobora kengroq tahlil qilish imkoniyati sifatida talqin qilindi. Zamonaviy manbalar asosida besh analitik yo‘nalish ajratilib, ularning o‘quvchi faoliyati, o‘qituvchi vositachiligi va natija daliliga munosabati qiyoslandi. Mualliflik matritsasi tarixiy davrlashtirishni emas, muayyan vaziyat uchun metodik qarorni asoslashni ko‘zda tutadi. Kasbiy tayyorgarlikda nazariya nomlarini yodlashdan vazifa, shart, vosita va dalil o‘rtasidagi aloqani izohlashga o‘tish taklif etildi. Buning uchun qiyosiy loyiha, o‘zgargan vaziyat, qaror asosnomasi va tahrirlangan dars fragmenti bir tizimda ishlatilishi mumkin. Ko‘rsatish va izlanish, boshqaruv va avtonomiya, texnik sifat va mazmunli ishtirok bir-birini avtomatik inkor etmaydi, biroq ularning muvofiqligi har bir vaziyatda asoslanishi kerak. Tadqiqot tarixiy klassiklarning to‘liq birlamchi tahlili yoki metodlar samaradorligining eksperimental taqqoslanishi emas. Shuning uchun taklif etilgan mezonlar tasdiqlangan diagnostik shkala deb taqdim etilmadi. Keyingi ishda tushunchalarni bilish, vaziyatli asoslash va amaliy tahrir natijalarini qiyoslash zarur. Ana shunday tekshiruv nazariy merosning bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchisi kasbiy fikrlashiga haqiqiy hissasini aniqlashga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev M.J., Olimov M.S., To‘xtaboyev N.T. (2017). Yengil atletika va uni o‘qitish metodikasi. Qisqa masofaga yugurish texnikasini o‘rgatish uslubiyati. Toshkent: Barkamol fayz media. Darslik, 2.3-paragraf. (p. 96–99).

2. Jurayev S. (2023). Jismoniy tarbiya darslarida o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarligini shakillantirishning pedagogik asoslari. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(6). (p. 61–64). DOI: 10.70413/cajei-v02-i06-s23192

3. Гимазов Р.М. (2021). К 125-летию со дня рождения Н.А. Бернштейна: новое знание в теории построения движений. Siberian Journal of Life Sciences and Agriculture, 13(6). (p. 156–176). DOI: 10.12731/2658-6649-2021-13-6-156-176

4. Климаков А.В., Есаулов М.Н., Ломакина Н.М. (2018). Применение методов теории управления усвоением знаний, формированием понятий для обучения двигательным действиям в единоборствах. Физическая культура: воспитание, образование, тренировка, № 4. (p. 8–9). Manba

5. Kirk D. (2018). Precarity and physical education. Revista de ALESDE, 9(1). (p. 15–28). DOI: 10.5380/jlasss.v9i1.60800

6. Jess M., Carse N. (2019). Primary physical education. In S. Capel & R. Blair (Eds.), Debates in Physical Education. 2nd ed. Routledge. (p. 151–169). Manba

7. Wulf G., Lewthwaite R. (2016). Optimizing performance through intrinsic motivation and attention for learning: The OPTIMAL theory of motor learning. Psychonomic Bulletin & Review, 23(5). (p. 1382–1414). DOI: 10.3758/s13423-015-0999-9

8. Renshaw I., Chow J.-Y. (2019). A constraint-led approach to sport and physical education pedagogy. Physical Education and Sport Pedagogy, 24(2). (p. 103–116). DOI: 10.1080/17408989.2018.1552676

